

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
 เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๐๕
พ่อแม่ครูอาจารย์เป็นแบบอย่าง

การแสวงหาทรัพย์ภายในกับทรัพย์ภายนอกมีลักษณะเช่นเดียวกัน คนฉลาดหาทรัพย์ภายนอกก็ไม่ขัดข้อง หาได้อย่างสะดวกสบาย แต่ถ้าเป็นคนโง่แล้วลำบากมาก จะเห็นได้ในที่ต่างๆ ไป เช่น คนทุกข์คนจนมีจำนวนมาก คนมั่งมีมีจำนวนน้อย นี่ก็พอสังเกตให้เห็นแล้วว่าคนโง่มีจำนวนมาก คนฉลาดมีจำนวนน้อย เพราะเหตุนี้คนทุกข์คนจนจึงมีจำนวนมากกว่าคนมั่งคั่งสมบูรณ์ การแสวงหาทรัพย์ภายในคือคุณงามความดีก็เช่นเดียวกัน ย่อมขึ้นอยู่กับความฉลาดเป็นสิ่งสำคัญกว่าสิ่งอื่น ๆ ถ้าเป็นคนโง่แล้วแม้จะเข้าไปนั่งชิดกับชายสรงจีวรของพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย ผลจะพึงได้รับของเขาก็คือความโง่นั้นเอง จะได้รับความฉลาดหรือคุณงามความดีจากพระพุทธเจ้าและสาวกนั้นเป็นการลำบากมากสำหรับคนโง่

ทรัพย์ภายในก็ต้องขึ้นอยู่กับความฉลาด ไม่เช่นนั้นจะไม่สามารถแสวงหาทรัพย์ภายในให้เป็นความสุขของใจได้ ทรัพย์ภายนอกเราทั้งหลายก็พอจะทราบกันแล้ว นับแต่เงินทองข้าวของและสิ่งที่มีวิญญูณไม่มีวิญญูณ เรียกว่าทรัพย์ทั้งนั้น เมื่อตกเป็นกรรมสิทธิ์ของใครก็เรียกว่าทรัพย์ของคนนั้น คุณงามความดีที่ให้นามว่าบุญซึ่งเป็นทรัพย์ภายในก็เช่นเดียวกัน ผู้ไม่ฉลาดแม้จะไปแสวงหาบุญกุศล บำเพ็ญคุณงามความดีกับเพื่อนเขา ผลที่จะพึงได้รับก็ขึ้นอยู่กับความโง่และความฉลาดของตน ความฉลาดมีน้อย บุญกุศลที่จะพึงได้รับก็มีน้อย

เฉพาะนักบวชของเรา บวชมาในพระพุทธศาสนา มุ่งหน้าจะบำเพ็ญตนให้พ้นทุกข์ เหมือนคนผู้มุ่งความเป็นเศรษฐีโดยถ่ายเดียว หนึ่ง เจตนาของคนในโลกมีอยู่ ๓ ประเภท คือ

คนประเภทที่ ๑ คนบางพวกเกิดขึ้นมาท่ามกลางแห่งความยากจนคนแค้นเพราะพ่อแม่เป็นคนโง่ และขัดสนจนทรัพย์สมบัติเงินทองไม่มีจับจ่าย เป็นอยู่ด้วยการขอกทาน เขารับประทาน ตื่นเช้าเที่ยวขอกทานตามตรอกตามซอกมุมถนน ตามหน้าบ้านเขา รับประทานพอปากพอท้องบ้าง ไม่พอบ้าง ลูกก็รวมมาสายกรรมอันเดียวกัน เพราะวาสนาขนาดนั้นก็ต้องมาเกิดกับพ่อแม่ผู้อภัพเช่นนั้น ลูกจึงไม่มีแก้ไขที่จะคิดถึงความมั่งมี คิดถึงความเป็นเศรษฐีเหมือนอย่างโลกผู้มั่งมี เพราะพ่อแม่เป็นแดนเกิด เป็นตัวพิมพ์ให้

ลูกๆ เห็นอยู่แล้ว ลูกเกิดมาก็เป็นคนโง่ และเกียจคร้านเหมือนพ่อแม่ อยู่กับพ่อแม่ก็ ทุกข์จนเที่ยวพาขอทานเขากินวันหนึ่ง อิ่มบ้างไม่อิ่มบ้าง นี่ก็ถือว่ายังดีอยู่

แต่พ่อแม่บางคนทุกข์จนแล้วยังไม่พอ ยังเที่ยวหาจกปล้นจี้เอาของเขามากิน สิ่งของหรืออาหารทุกชิ้นที่ได้มาเลี้ยงลูกก็สอนลูกในตัวเองว่า สิ่งที่ได้มาเลี้ยงลูกนี่คืออะไร และได้มาจากไหน ลูกก็ได้รับการศึกษาจากพ่อแม่อีกเหมือนกัน และไม่ได้สิ่งของบริสุทธิ์ มากิน แต่ได้มาด้วยความทุจริต คือฉกปล้นเขามาทั้งนั้น พอลูกเติบโตขึ้นมาไม่ต้องคิด ทหารการทำงานทำ และความรู้วิชาตามวัยที่จะควรศึกษาหาความรู้ความฉลาดใส่ตัว เพราะ พ่อแม่สอนไว้เรียบร้อยแล้ว คือการฉก ปล้นจี้ ยักยอก ฉ้อโกง ตีชิงวิ่งราว และความขี้ เกียจคร้านมีสันดานไม่เป็นที่ไว้วางใจ

ทั้งนี้เพราะพ่อแม่ตั้งตัวเป็นกระดานดำอันเต็มไปด้วยตัวหนังสือ คือความ ประพฤติและมารยาทต่างๆ อาการที่เคลื่อนไหวอยู่แล้ว ลูกๆ ทุกคนเกิดมาได้รับการ ศึกษา หัดทำ หัดพูด หัดคิด ทุกอาการเป็นการศึกษาจากพ่อแม่เสียจนเพียงพอ เพราะ ตัวหนังสือและหลักวิชาต่างๆ แขนงมีอยู่ในกระดานดำ คือพ่อแม่พร้อมมูลแล้ว ตัวขี้เกียจ ขี้คร้าน ตัวคดโกง ตัวขี้ฉ้อโกง ตัวฉกปล้นจี้ ชื่อว่าความทุจริตต่างๆ แขนง มีอยู่ในตัว หนังสือที่เขียนอยู่บนกระดานดำ คือพ่อแม่ทั้งนั้น ลูกๆ ก็หัดอ่านและวาดเขียน เรียน ถ่ายจากพ่อแม่ บรรจุความรู้ประเภทไฟเผาโลกไว้ในตัวเสร็จ

พอใหญ่โตขึ้นมาบ้างก็เริ่มทำหน้าที่แทนพ่อแม่ โดยเริ่มลักเล็กขโมยน้อยเป็น ลำดับไป ค่อยๆ กลายเป็นคนชั่วประพฤติตัวเป็นเลื้อยร้าย ทำความเดือดร้อนแก่ชาวบ้าน ชาวเมืองให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า นี่จุดสำคัญจุดหนึ่งที่เป็นไฟไหม้ บ้านไหม้เมืองแบบดับไม่ไหว เหตุที่กลายเป็นคนเสียหายอย่างใหญ่หลวงทั้งนี้เพราะพ่อ แม่เป็นแดนเกิดก็ดี เพราะเกิดจากนิสัยของเด็กเสียเองก็ดี เพราะการคบกับคนชั่ว สันดานชอบทุจริตก็ดี คนประเภทหนึ่งคิดไปในแฉวนนี้

คนประเภทที่ ๒ คิดว่า แม้เราไม่ได้เป็นเศรษฐี แต่มีพอใช้พอรับประทานเสมอ บ้านเมืองเขา และเป็นพลเมืองดีเหมือนเขา ก็พอมีหน้ามีตาเสมอบ้านเมืองเขาบ้าง คน จำพวกนี้มีความขยันหมั่นเพียรพอสมควรไม่ค่อยเกียจคร้าน เป็นไปด้วยความขยันหมั่น เพียรพอประมาณ สมบัติเงินทองเครื่องใช้ พอเป็นพอไปเสมอบ้านเมืองและพลเมืองดี ทั่วๆ ไป เมื่อลูกเกิดขึ้นมาก็ถือพ่อแม่เป็นบทเรียน ยึดพ่อแม่เป็นกระดานและตัวหนังสือ ศึกษาความประพฤติการงาน ตลอดจนมารยาททุกอย่าง รับถ่ายทอดวิชาจากพ่อแม่ไปใช้ ก็กลายเป็นพลเมืองดีมีสมบัติพอใช้จ่ายใช้สอยไม่ฝืดเคือง เขามีอะไรก็พอมีกับเขา ไม่

ทำความเข้าใจความอับอายขายหน้าพ่อแม่ญาติวงศ์และตัวเอง จะคบค้าสมาคมกับใคร ๆ ก็ทำด้วยความมองอาจและสง่าผ่าเผย ไม่เป็นคนอับแสงต่อวงศ์ญาติและสังคมทั่วไป เป็นคนทำตัวให้เป็นไปในแถวแห่งความคิดของตนจนกลายเป็นพลเมืองดี และมีสมบัติใช้ไม่อดอยากขาดแคลน คนประเภทที่ ๒ คิดแถวนี้

คนประเภทนี้ ๓ มีความรู้สึกแปลกจากคนสองจำพวกที่กล่าวมา โดยคิดว่าอย่างไรก็จะมีสมบัติต่าง ๆ เหนือโลกเขาทั้งสิ้น และก็เริ่มสมหวังแต่ต้นทาง เพราะโอกาสวาสนาอำนวย ให้เขาได้เกิดในตระกูลมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติและศีลธรรม ความขยันหมั่นเพียรและความเฉลียวฉลาดได้ศึกษาจากพ่อแม่ เพราะพ่อแม่พาซื้อขายด้วยความขยันหมั่นเพียร หมุนตัวเป็นเกลียวอยู่ด้วยการงานและกิจการทุกแขนง พ่อแม่ทำลูกต้องดู พ่อแม่พูดถึงเรื่องงานอันใด ลูกซึ่งเป็นนักศึกษาอยู่โดยหลักธรรมชาติต้องฟังและสำเนียงศึกษาไปด้วยทุก ๆ อย่าง ทั้งบรรดากิจการในบ้านหรือนอกบ้าน ไกลหรือใกล้

เพราะลูก ๆ เป็นทั้งนักศึกษา และคนรับใช้ที่ไวใจและสนิทที่สุดกว่าใคร ๆ พ่อแม่จะมองข้ามไปไม่ได้ และเป็นหัวหน้างานของคนงานในบ้านนอกบ้าน และโรงงานต่าง ๆ ที่เป็นสมบัติของพ่อแม่จัดตั้งขึ้น กิจการทุกอย่างที่พ่อแม่จะต้องรับผิดชอบในหน้าที่ของตน ลูกต้องเป็นนักศึกษาและเป็นคนงานอยู่ในวงงานนั้น ๆ พร้อมทั้งตาก็คอยดู หูก็คอยฟังและคิดอ่านทางใจไปพร้อม ๆ กัน กิจการทุกอย่างนั้นทางคติโลกมีการค้าขายเป็นต้น ทั้งคติธรรมมีการให้ทาน รักษาศีล ทั้งสวดมนต์ไหว้พระภิกษุเป็นต้น เป็นกิจที่ลูกจะศึกษา และรับถ่ายทอดได้จากพ่อแม่ทั้งนั้น

ฉะนั้นพ่อแม่ของเด็กจึงไม่ควรประมาทในความประพฤติชั่ว ว่าเด็กจะไม่สามารถศึกษา และรับถ่ายทอดจากตนได้ แล้วทำไปตามความชอบใจ เป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะการทำดีและการทำชั่วต่อศาสนา พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญ ที่ทำ ๆ กัน ต้นเหตุเป็นมาจากการศึกษาในภาวะเป็นเด็กทั้งนั้น อย่าเห็นว่ามาจากอื่น ใครไม่เคยเอาคนแก่ไปเข้าโรงเรียนกัน นอกจากสมัยวัฒนธรรมเท่านั้น ที่ถูกเราควรทราบว่าเป็นเด็กเริ่มรับการศึกษาลักษณะชาติตั้งแต่วันตกคลอดเป็นลำดับมา จนถึงวันพ่อแม่ส่งเข้าโรงเรียนอย่างเปิดเผย

หลักธรรมชาติพึงทราบว่ามีอยู่ในที่ทั่ว ๆ ไป พ่อจะให้การศึกษาแก่ผู้สนใจทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ได้ตลอดเวลา ทั้งไม่เหมือนตัวหนังสือและวิชาการซึ่งอาจมีขึ้นเป็นบางกาล แล้วเปลี่ยนแปลงและสาบสูญไปในบางสมัย ฉะนั้นพ่อแม่จึงเป็นแม่พิมพ์ของลูก ๆ สำคัญยิ่ง

กว่าใคร ทั้งการเลี้ยงดู ทั้งการให้ความรัก และความสนิทสนมแก่เด็กซึ่งเกิดกับเรา ทั้งให้การศึกษาในหลักธรรมชาติ และหลักวิชาที่เด็กควรจะเรียนจากพ่อแม่เพื่อเป็นพื้นเพของเด็ก

เพราะเด็กทุกคนเตรียมพร้อมแล้วที่จะเป็นนักศึกษา และถ่ายทอดจากผู้ใหญ่และเพื่อน ๆ ของเด็กด้วยกัน ส่วนจะเป็นเด็กดีหรือชั่วนั้นขึ้นอยู่กับการศึกษา และถ่ายทอดของเด็กที่ได้รับมาจากที่ต่าง ๆ เมื่อเข้ามาบรรจุกว้างใจแล้วจึงปรากฏเป็นความกดดันออกมาทางความประพฤติให้ตีบ้างช้ำบ้าง ดังที่เราเห็น ๆ กันทั่วไป ทั้งนี้พึงทราบว่าจะออกมาจากการศึกษาในหลักธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญ และหลักธรรมชาตินี้ไม่ค่อยมีโรงรำโรงเรียนสั่งสอนกัน แต่ผู้ศึกษามักจะยึดได้เร็วกว่าครูสอนในโรงเรียนเสียอีก

ฉะนั้นเด็ก ๆ ทุกคนซึ่งอยู่ในบ้านหรืออยู่ที่ไหน ๆ ผู้ปกครองจึงควรสนใจเป็นพิเศษเสมอ แม้เด็กที่ทำงานช่วยพ่อแม่อยู่ในบ้าน พ่อแม่พาซื้อพาขายเป็นงานอาชีพอยู่ในบ้าน เด็กก็เรียนวิชาค้าขายกับพ่อแม่ไปในตัว พ่อแม่มีความหนักเบาไปในแง่ไหน ลูกต้องรับถ่ายทอดจากพ่อแม่อยู่โดยดี เราจะเห็นได้จากพ่อแม่ของเด็กถือศาสนาอะไร จะผิดถูกดีชั่วไม่สำคัญ แม้พระภูมิเจ้าที่ซึ่งมีอยู่ในที่ทั่วไป พ่อแม่พาถืออะไร จะเป็นศาสนาหรือลัทธิอะไร ลูก ๆ ต้องรับถ่ายทอดไปปฏิบัตินับถือสืบ ๆ กันไป ถ้าพ่อแม่รักศีลรักธรรม ลูก ๆ ก็ถือเอาเป็นแบบฉบับ และรักศีลรักธรรม และปฏิบัติตามที่พ่อแม่เคยทำมา นี่คนประเภทที่ ๓ มีความขยันหมั่นเพียรมาก ผลปรากฏให้ดีเด่นกว่าคนทั้งสองประเภทที่กล่าวมา

เมื่อแยกเป็นประเภทแล้ว คนประเภทที่ ๑ เป็นคนเกียจคร้านและโง่งที่สุด ทั้งทำตัวให้เป็นคนเลวทราม เป็นที่ดูหมิ่นเหยียดหยามของพลเมืองดีทั่ว ๆ ไป คนประเภทที่ ๒ มีความขยันหมั่นเพียรและมีสมบัติพอประมาณ ส่วนคนประเภทที่ ๓ มีความมุ่งหมายจะให้มั่งมีเหนือโลกเขาทั้งนั้น ทั้งมีความขยันหมั่นเพียรมากเพราะตั้งจุดไว้สูง จะอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ ความอดทนก็มาก ความเพียรในหน้าที่การงานก็มาก วิ่งเต็นชวนชวายหาการงานเพื่อทรัพย์สมบัติ หมุนตัวเป็นเกลียวอยู่ด้วยความขยันหมั่นเพียรและความฉลาดรอบคอบในการงานทุกแขนงไม่นิ่งนอนใจ คนประเภทนี้แม้จะไม่ได้เป็นเศรษฐี ก็เรียกว่าเป็นคนสำคัญคนหนึ่ง ควรจะเป็นตัวอย่างของประเทศชาติบ้านเมือง ตลอดประชาชนทั่ว ๆ ไปได้เป็นอย่างดี

นักบวชเราในคนประเภทที่ ๑ บวชมาพอเป็นชื่อเป็นนามกับเขา บวชพอเป็นพิธี บวชไม่ได้มุ่งต่อเหตุผลอรรถธรรม ไม่ได้มุ่งต่อคุณงามความดี บวชเพื่อเลี้ยงชีพอยู่เป็น

สุข เพราะไม่ต้องชวนขายเหมือนอย่างฆราวาส บวชมาแล้วความขี้เกียจขี้คร้านก็มาก การทะเลาะเบาะแว้งกับหมู่เพื่อนก็เสื่อม แทนที่จะเป็นบุญกุศลเพราะการบวชตามที่เขาใจกัน แต่กลายเป็นบาปหาทุกข์ใส่ตัวเองและผู้เกี่ยวข้องก็มีมาก

นักบวชประเภทที่ ๒ เป็นผู้มุ่งต่อเหตุผล ถ้าพอจะพ้นทุกข์ไปได้ก็ขอให้พ้นทุกข์ไป ว่าบุญก็มีขอให้ได้บุญ ว่าบาปมีก็ขอให้รู้เรื่องของบาปและบุญจริงๆ เป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียร และมีความฉลาดพอประมาณ การปฏิบัติพระธรรมวินัยก็ดี ไม่เป็นที่รังเกียจแก่หมู่เพื่อนด้วยกัน มีความสนใจในการศึกษาเล่าเรียนและด้านปฏิบัติในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาด้วยความเพียร เป็นผู้ว่านอนสอนง่าย และเชื่อถือในหลักพระธรรมวินัย ประกอบการทำงานด้วยความสนใจและเชื่อตามหลักเหตุผล

นักบวชประเภทที่ ๓ บวชด้วยอำนาจความเชื่อความเลื่อมใสจริง ๆ แม้เบื้องต้นจะยังไม่ได้รับการศึกษาเล่าเรียนมาจากครูอาจารย์พอสมควรก็ตาม แต่พอบวชเข้ามาแล้วได้รับการศึกษาอบรม ได้ยินได้ฟังจากครูอาจารย์ หรือจากตำรับตำราที่ท่านว่าไว้อย่างไร พออ่านดูตามตำราที่แสดงไว้ด้วยเหตุผลต่างๆ เกี่ยวกับการงานดีชั่ว ผู้ทำตัวอย่างไรจึงเป็นไปในทางชั่ว ผู้บำเพ็ญตัวอย่างไรจึงเป็นไปในทางดี เพียงเท่านั้นก็เริ่มยึดมาเป็นคติสอนใจตนทันที ยิ่งได้ศึกษาจากอาจารย์ท่านสั่งสอน ก็ยิ่งเกิดความเชื่อความเลื่อมใสอย่างแรงกล้าขึ้นภายในใจ มีความปรารถนาอย่างแรงกล้าจะทำตนให้พ้นจากทุกข์โดยถ่ายเดียว ยืน เดิน นั่ง นอน มีความปรารถนาอย่างนั้นไม่ลดละในอิริยาบถทั้งสิ้น มีความมั่นใจทำตนให้พ้นทุกข์เสมอไป ผู้นั้นแลเป็นผู้มีความขยันหมั่นเพียรมาก ทำอะไรก็ทำด้วยความเต็มอกเต็มใจ ทำด้วยความมุ่งเหตุมุ่งผล มุ่งอรรถมุ่งธรรมจริงๆ

คนประเภทที่ ๓ นี้ เป็นประเภทที่ไม่นิ่งนอนใจ การรักษาศีลก็เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์จริงๆ และรักษาด้วยความระมัดระวัง การทำใจของตนให้เป็นไปเพื่อความสงบก็ดี การทำปัญญาให้เกิดก็ดี ไม่มีความนอนใจ ทั้งสติปัญญาซึ่งเป็นภาคพื้นเดิมที่มีอยู่ตามวิสัยปุถุชน ตั้งใจพยายามอบรมสติปัญญาที่เป็นภาคพื้นนี้ ให้มีความสามารถขึ้นเป็นลำดับจนกลายเป็นสติที่รู้ทัน และกลายเป็นปัญญาที่เฉลียวฉลาดรอบรู้ต่อความเคลื่อนไหวของตน จะกลายเป็นมหาสติมหาปัญญาขึ้น จนสามารถแก้กิเลสอาสวะให้หลุดลอยไปจากใจ กลายเป็นคนอัครจรรยขึ้นมาในพระศาสนา เป็นที่เคารพบูชาของประชาชน

ทางโลกก็มีคน ๓ ประเภท ทางธรรมคือนักบวช ก็มีคน ๓ ประเภทด้วยกัน เราจะเลือกเอาประเภทใดในสามประเภทนั้น เมื่อสรุปลงแล้วได้แก่ตัวของพวกเราแต่ละท่าน เพราะจะทำตัวเราให้เป็นคนประเภทที่ ๑ ที่ ๒ หรือที่ ๓ ก็ได้ จะสำเร็จขึ้นในเราคนเดียว

เพราะคนสามประเภทนี้เป็นข้อเทียบเคียง เมื่อย่นเข้ามาสู่ตัวของเราแล้ว เราคนเดียวสามารถเป็นไปได้ทั้งสามชนิด ชนิดที่ตัวทำให้เลวทรมามีแต่ความเกียจคร้านไม่สนใจใคร่ต่อการปฏิบัติธรรม ทำตัวให้หมดราคาก็ได้ จะทำตัวให้เป็นคนชนิดที่ ๒ หรือที่ ๓ ก็ได้แล้วแต่ความชอบ และต้องการจะแปรความคิดเห็นของเราด้วยกาย วาจา ใจ

ถ้าเราต้องการจะให้เป็นคนชนิดใดก็แปรกาย วาจา ใจของตนให้เข้ากับรูป กับคนชนิดนั้น ๆ เรื่องคนชนิดนั้นก็จะเป็นเราขึ้นมา เพราะคนชนิดไหน ๆ ก็ไม่เหมือนจากเรา จะแปรความประพฤติไปตามได้ทั้งสามประเภทจากเราคนเดียว ถ้าจะเป็นคนประเภทที่ ๓ อยากรู้จะทำตัวให้พ้นทุกข์ในวันหน้า หรือชาตินี้เท่านั้น แล้วจึงเป็นผู้ไม่ประมาทในอิริยาบถทั้งหลาย โดยมีสติอยู่กับความเพียรและความเคลื่อนไหว และมีปัญญาครอบงำกับเรื่องของตนเสมอไป อย่าปล่อยให้ความเคลื่อนไหวของกาย วาจา ใจ เคลื่อนคลาดไปสู่ทางผิด พยายามฝึกฝนอบรมสติปัญญามาให้สัมพันธ์กับอาการเคลื่อนไหวของตนเสมอไป ทั้งนี้ไม่เป็นการรักษาหากเหมือนรักษาสมาบัติภายนอก สมบัติภายในติดอยู่กับตัวซึ่งพอรักษาได้

เราเป็นนักบวชมีหน้าที่อันเดียว นั่งอยู่ก็ให้ความรู้วามั่ง คืดเรื่องอะไรก็ให้รู้วามั่ง คืด คำว่าเรื่อง อย่าฟังเข้าใจว่าจะมาจากที่ไหน นอกจากจะออกจากใจของเราในเวลาเปลวแล้ว เป็นเรื่องผิดลูกกลมไปเท่านั้น ให้เกิดความเสียหายแก่ตนเอง นับแต่เรื่องเล็กถึงเรื่องใหญ่ ทั้งนี้ไปจากเรื่องของเราที่ไม่ระวังสังวรตนทั้งนั้น ไม่ได้นอกไปจากเรื่องไม่สังวรนี้เลย ถ้าเราต้องการพ้นจากทุกข์ในชาตินี้ จงเห็นภัยในความผิดและความประมาท ความพลั้งเผลอสติ ว่าเป็นข้าศึกต่อตนเอง ถ้าเรายังเห็นกระแสของใจที่หมุนไปตามเรื่อง อันจะก่อให้เกิดตมหาอาสวะที่เรียกว่า สมุทัยแดนเกิดแห่งทุกข์ ว่าเป็นของดีด้วยแล้ว อยากรู้ต้องจมเอาตัวไม่รอด จงรีบปลดเปลื้องสิ่งเหล่านี้ทันที อย่าปล่อยให้นอนหมักหมมอยู่ในหัวใจของเรา

ผู้เห็นภัยต้องเห็นการสั่งสมกิเลสขึ้นในตนว่าเป็นตัวภัย ข้อวัตรปฏิบัติทุกอย่าง เป็นเหมือนรั้วบ้านและฝากระดานเรือน ซึ่งเป็นเครื่องรักษาภัยให้เราเป็นชั้น ๆ การทำ กิจวัตรที่เรียกว่าเป็นความเพียร ต้องมีสติประจำอยู่กับกิจวัตรนั้น ๆ อย่าให้เผลอเผลอ บำรุงสติ บำรุงปัญญาให้รอบคอบต่อตนเองเสมอไป อย่าปล่อยให้ไปตามกระแสของความผลักดันซึ่งเคยเป็นนิสัยของใจ เรื่องจิตนั้นอย่างไรจะหนีออกจากความพยายาม และการบังคับของเราไปไม่ได้ ขอให้ท่านทั้งหลายเป็นผู้มีสติ และอย่าเอาสติไปคาดไว้ข้างหน้าข้างหลัง ซึ่งเป็นอารมณ์อดีต อนาคต ให้สติมีความรู้สึกรู้สีกอยู่กับเคลื่อนไหวของตนตลอดเวลา จะ

ข้ามพ้นจากกองทุกข์ไปได้ แม้จิตยังไม่มีความสะดวกก็จะเริ่มสงบได้ เพราะอำนาจของสติ โดยไม่ต้องสงสัย เพราะจิตจะพ้นอำนาจของสติกับปัญญาที่สัมปยุตด้วยความเพียรไปได้

ครูอาจารย์ที่ท่านปรากฏชื่อลือนามในสมัยปัจจุบันนี้ ก็มีท่านพระอาจารย์มั่นของเรา สำหรับผมเองที่มีความเคารพเลื่อมใสในท่านและในพระคุณของท่าน ผมยกให้ว่าท่านพระอาจารย์มั่นเป็นอาจารย์เอกในสมัยปัจจุบัน ตามที่เข้าไปศึกษากับท่านจะไม่เห็นอาการเคลื่อนไหวของท่านผิดแปลกจากพระธรรมวินัยไปเลย ปฏิปทาของท่านกลมกล่อมกับพระธรรมวินัย ไม่เป็นที่สงสัยของบรรดาท่านที่ไปศึกษา เท่าที่ผมได้เคยผ่าน และได้อยู่อาศัยกับท่านมา นับว่าตรงกับแนวทาง สุปฏิปันโน อชฺฐ ญาญ สามีจิปฏิปันโน ไม่แยกทางเดินกันเลย

ท่านพระอาจารย์มั่นดำเนินเบื้องต้น ท่านเล่าให้ฟังถึงความพยายามฝึกหัดสติ ท่านชอบอยู่องค์เดียว ถ้ามีหมู่เพื่อนอยู่ด้วยรู้สึกขัดข้องไม่สะดวกแก่การบำเพ็ญสมณธรรม ถ้าได้ปลีกตัวออกไปอยู่คนเดียวแล้ว ปรากฏว่าสติปัญญากลมเกลียวกับความเพียรตลอดเวลา ทั้งวันทั้งคืนเป็นไปกับความเพียร ประหนึ่งมือกับงานไม่ปราศจากกัน ทำงานอยู่ตลอดเวลา สติกับจิตรวมกันเข้าเรียกว่า ความเพียรไม่ยอมปราศจากกันเลย แม้ความมั่นใจของท่านที่ตั้งไว้ว่า จะไม่อยู่ในโลกเกิดตายนี้ก็มีประจำใจอยู่ตลอดเวลา ถึงอย่างไรก็จะไปให้พ้นจากทุกข์ในชาตินี้ให้จงได้ และจะไม่ขอเกิดอีกแล้ว เพียงเกิดมาในชาติปัจจุบันปรากฏอยู่ในตัวก็อดทนระอาใจพอแล้ว

มิหนำยังเห็นเรื่องความเกิด แก่ เจ็บ ตายของมนุษย์และสัตว์ทั่ว ๆ ไป ซึ่งเป็นไปอยู่ทั้งวันทั้งคืน ตลอดความทุกข์ทรมานระหว่างสัตว์ตัวมีอำนาจน้อยกับผู้มีอำนาจมาก กดขี่บังคับทารุณโหดร้ายต่อกัน ให้ได้รับความทุกข์ประจักษ์ตา เป็นเหตุให้เกิดความสังเวชต่อเหตุการณ์นั้น ๆ เป็นกำลังเพิ่มขึ้นโดยลำดับ เพราะเหตุนี้จึงไม่ขอเกิดอีกในชาติต่อไป วิธีจะไม่ขอเกิดอีกนั้น ขอถือความเพียรเป็นสักขีพยานภายในใจ อยู่ที่ไหนขอให้เป็นไปด้วยความเพียรเท่านั้น ไม่ประสงค์สิ่งใดซึ่งจะเป็นการเนิ่นช้าต่อการพ้นทุกข์ นี้ท่านได้เล่าให้ฟังตามโอกาสอันควร

ท่านไปอยู่ที่ไหนได้รับความรู้ความฉลาดมากน้อยท่านไม่เคยปิดบัง อยู่ที่นั่นจิตเป็นอย่างนั้น อยู่ที่นั่นจิตเป็นอย่างนี้ แม้ที่สุดเวลาจิตของท่านจะถึงแดนแห่งความสมหวัง ท่านก็เล่าให้ฟัง

เรื่องวิถีชีวิตของแต่ละท่านย่อมเป็นขั้นจำเพาะตนเอง จะไปเลียนแบบจากกันเป็นไปไม่ได้ ตลอดความรู้ต่างๆ ในแง่ธรรม และสำนวนโวหารซึ่งจะนำมาสั่งสอนตนเอง และหมู่เพื่อนตลอดประชาชน ต้องเป็นสมบัติของใครของเราตามภูมินิสัยวาสนา เหมือนเศรษฐีมีทรัพย์มากก็ใช้สมบัติของเศรษฐีเอง คนจนมีสมบัติน้อยก็ใช้สมบัติของตัวเอง ใครจะมีจะจนต่างก็ใช้สมบัติที่ตัวหามาได้ทั้งนั้น

เรื่องนิสัยวาสนา ใครจะมีมากน้อยกว้างแคบ ย่อมขึ้นอยู่กับตนเองโดยเฉพาะ จะไปหยิบยืมกันมาใช้ไม่ได้ อาศัยวาสนาของตนเกิดขึ้นจากตน เพราะเหตุนั้นกิริยามารยาท อธยาศัย ตลอดคำพูดจาปราศรัย ความรู้ความฉลาดลึกตื้น จึงมีความแตกต่างกันตาม นิสัยวาสนา แม้เราจะศึกษาอยู่กับท่านเป็นเวลานาน แต่จะไปยึดเอาอรรถธรรมจากท่าน มาเป็นสมบัติของตน ตลอดการนำไปแสดงให้ใครๆ ฟัง สำหรับผมเองยังรับรองไม่ได้ นอกจากเรามีนิสัยวาสนาความรู้ความสามารถมากน้อย ก็อาศัยไปตามกำลังของเราเท่านั้นจะเป็นความพอดี ไม่เลยขอบเขตความงามของตน

สำหรับท่านอาจารย์มั่น ท่านฉลาดในการแนะนำสั่งสอนมาก เช่น จุดสำคัญๆ ท่านไม่ยอมเปิดเผย แสดงเฉพาะปฏิบัติเครื่องดำเนินเท่านั้น พอไปถึงจุดสำคัญท่าน ปลีกคำพูดออกเสียจากจุดนั้น แล้วก็ไปโผล่ขึ้นข้างหน้า เป็นอย่างนี้ทุกๆ ครั้ง ท่านไม่ยอมเปิดที่สำคัญๆ เหตุที่ท่านไม่ยอมเปิดจุดสำคัญ แต่ก่อนผมก็ไม่เข้าใจความหมายของท่าน มาทราบเมื่อภายหลัง จะถูกหรือผิดก็ขออภัยท่านผู้ฟังทุกๆ ท่านด้วย เพราะท่านฉลาดมาก สมกับเป็นอาจารย์สอนศิษย์เป็นจำนวนมาก

เหตุที่ท่านไม่ยอมเปิดจุดสำคัญๆ มีอยู่สองประการ คือ ผู้ไม่มุ่งต่ออรรถธรรมจริงจัง จะนำเอาธรรมของท่านไปเป็นโล่บังหน้า โดยแอบอ้างว่าเป็นของตนแล้วประกาศ โฆษณาขายกินหนึ่ง ผู้มีความมุ่งหวังในธรรมอย่างแรงกล้า เมื่อพิจารณาไปถึงจุดนั้นแล้ว ธรรมเป็นหลักธรรมชาติที่ท่านรู้และแสดงออกมา ไม่ใช่ธรรมที่จะคาดหมายเอาโดยลำพัง พอได้ฟังจากท่านแสดงในจุดสำคัญนั้นแล้ว ไปหมายหรือมีความสำคัญอย่างละเอียดแทรกขึ้นในขณะนั้น แล้วเข้าใจว่าตนรู้ในภูมิธรรมนั้นเสีย เลยกลายเป็นสมุทัยก่อความหลงตนเองขึ้นจากความสำคัญนั้นโดยไม่รู้สีกตัวหนึ่ง

ในจุดเคล็ดลับทั้งสองนี้สำหรับผมเองรู้สึกว่าง้อยู่มาก เพราะความหวังดีต่อหมู่เพื่อนผู้ตั้งใจมาศึกษา จึงไม่มีลึกลับแม้แต่น้อย เปิดเผยมาเป็นลำดับ ไม่เคยปิดตรงไหนบ้างและควรปิดตรงไหนบ้าง เปิดเผยมาเป็นลำดับจนหมดขีดความสามารถของตนเอง จึงกลายเป็นความโง่โดยไม่รู้สีกตัว ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้มาศึกษาด้วยความตั้งใจจริง ๆ เข้าใจ

ผิดไปยึดเอาด้วยสัญญา แล้วกลายเป็นข้าศึกและปกปิดธรรมของจริงไปเสีย เพราะความไม่รอบคอบของตนอาจมีอยู่บ้างในประการที่สอง

ท่านอาจารย์มั่นท่านฉลาดทั้งภายนอกภายใน ภายนอกท่านก็ไม่ยอมเปิดเผยเอาง่าย ๆ ฟังจากท่านแล้วต้องไปตีความหมายเอาเองถึงสองสามวันก็มี ผมเองเคยคิดอย่างนั้น สำหรับหมู่คณะจะคิดหรือไม่ผมไม่มีโอกาสทราบได้ เฉพาะผมแล้วไตร่ตรองคำพูดของท่านซึ่งตนถือว่าเป็นอุบายอย่างเต็มกำลัง บางครั้งตีปัญหาในคำพูดของท่านถึงสามวันยังไม่รู้เรื่องเลย จำเป็นต้องเข้าไปกราบเรียนถามท่านว่า เท่าที่ท่านอาจารย์พูดอย่างนั้น ๆ กระผมนำไปพิจารณาถึงสามวันยังไม่เข้าใจความหมาย ไม่ทราบว่าเงื่อนไขเงื่อนไขแห่งคำพูดของท่านอาจารย์ที่ควรถือเอาอยู่ที่ไหน และมีความหมายแค่ไหนในคำพูดนั้น ๆ ท่านก็ยิ้มรับเล็กน้อยแล้วตอบว่า “อ้อ ยังมีผู้พิจารณาตามอยู่หรือ” ผมก็กราบเรียนท่านว่า “ตามก็ตามด้วยฐานะแห่งความโง่ ไม่ใช่ตามด้วยความฉลาดอันใด”

ท่านก็ตอบรับมาเล็กๆ น้อยๆ ว่า “คนเราเกิดมาเบื้องต้นก็ต้องโง่ไปก่อน และทุกคนเกิดมาไม่ได้หาบความฉลาด และเงินทองกองสมบัติมาด้วยสักอย่างเดียว แต่อาศัยความหมั่นศึกษาไตร่ตรองด้วยความขยันหมั่นเพียร ก็กลายเป็นคนฉลาดมั่งคั่ง จนกลายเป็นเจ้าของกองสมบัติขึ้นมาได้ และสามารถเป็นใหญ่เป็นโต และเป็นที่ยังพาวอาศัยของชาวโลกได้ เรื่องของธรรมก็เช่นเดียวกัน ไม่มีใครจะเป็นเศรษฐีธรรมหรือเป็นอรหันต์พร้อมกับวันเกิด”

ท่านพูดเพียงเท่านี้และไม่ยอมเปิดเผยให้ฟังว่า ธรรมที่เราข่งใจนำไปพิจารณาสองสามวันยังไม่ได้ความนั้น ที่ถูกควรหมายควมว่าอย่างไร ปัญหาทั้งนี้ฟังทราบได้เมื่อภายหลัง การที่ท่านไม่ยอมเปิดเผยเพราะเหตุใด เพราะถ้าเปิดแล้วจะเสริมคนให้โง่ เพราะสิ่งใดที่จะสำเร็จรูปมาจากผู้อื่น โดยตนไม่ได้ประดิษฐ์คิดทำขึ้นด้วยความฉลาดของตน ถึงคราวจำเป็นขึ้นมาอาศัยสิ่งสำเร็จรูปจากคนอื่นไม่ได้ เราไม่คิดหาวิธีช่วยตัวเองก็หมดหนทางโดยไม่ต้องสงสัย ท่านอาจารย์มั่นคงคิดทำนองนี้จึงไม่ยอมแก้ปัญหาคือข้อข้องใจในเวลากราบเรียนถาม

การไปศึกษาจากท่าน ไม่เพียงจะศึกษาข้อธรรมข้อธรรมโดยถ่ายเดียว ยังต้องพยายามทำตนให้เชื่องชินต่อข้อวัตรปฏิบัติ คือทางดำเนินที่ท่านพาดำเนินจนเป็นที่เชื่องชินติดจิตติดใจ และติดกาย วาจาของเรา การอยู่กับท่านเป็นเวลานานเป็นทางกลมกลืนนิสัย และข้อวัตรปฏิบัติ ตลอดคุณงามความดี ความรู้ความเห็น เป็นการถ่ายทอดจากท่านวันละเล็กน้อย จนกลายเป็นความมั่นคงขึ้นได้ในตัวของเรา เพราะการอยู่กับท่าน

ความปลอดภัยมีมาก โดยมากผู้เข้าไปหาและศึกษากับท่านย่อมได้รับความเชื่อถือและเลื่อมใส เพราะท่านเป็นธรรมอยู่แล้ว ผู้เข้าไปอาศัยก็ยอมเป็นธรรมตามฐานะของตน นอกจากนั้นยังเป็นความเคยชินต่อการระวังสำรวมอีกด้วย หากว่าได้จากท่านไป เราเป็นผู้สนใจต่อธรรมอยู่ก็พอจะพุงตัวได้ ด้วยอุบายต่างๆ ที่ได้รับจากท่านมา

เวลาเราอยู่กับอาจารย์ มรรค ผล นิพพาน ดูเหมือนจะเอื้อมมือถึง ทำอะไรก็เป็นขึ้นเป็นอัน ปรากฏผลขึ้นมาเป็นลำดับ เมื่อจากท่านไปแล้วไม่เป็นเช่นนั้น กลับกลายเป็นคนละมุมโลก ถ้าจิตไม่มีหลักฐานโดยมากต้องเป็นอย่างงี้ แต่ถ้าจิตมีหลักฐาน คือ มีสมาธิและมีปัญญารักษาตัว อยู่ที่ไหนก็ดีและเป็นประโยชน์ ถ้ามีข้อข้องใจเกิดขึ้นซึ่งตนไม่สามารถแก้ไขได้ ต้องรีบไปหาท่านเพื่อรับการศึกษา เมื่อได้รับแก้ไขแล้ว โดยมากปัญหาข้อข้องใจย่อมขาดสะบั้นลงทันที ประหนึ่งท่านช่วยตัดช่วยฟันให้ สำหรับผมเองเป็นอย่างนั้น

บางทีจากท่านไปเพียง ๕-๖ วัน เกิดข้องใจขึ้นมา จะรอไปอีกสัก ๒-๓ วันไม่ได้ ถ้าเราแก้ปัญหาคข้องใจนี้ไม่ได้จากขณะปัญหาเกิดขึ้น สว่างของวันรุ่งขึ้นตอนเช้าต้องรีบไปหาท่าน เพราะข้อข้องใจบางอย่างสำคัญมาก เมื่อเกิดขึ้นแล้วตนเองแก้ไขไม่ได้ต้องรีบไปศึกษากับท่าน แต่ข้อข้องใจบางอย่างไม่ค่อยสำคัญนัก แม้เกิดขึ้นแล้วเราจะรอๆ ไปก็ยังได้ ปัญหาทั้งนี้เทียบกับโรคบางชนิด แม้เกิดขึ้นแล้วจะไม่รีบด่วนในการตามหมอก็ได้ แต่โรคบางชนิดลงได้เกิดขึ้นแล้ว ถ้าตามหมอไม่มาเราต้องไปหาหมอ ไม่เช่นนั้นจะเป็นอันตรายต่อชีวิต

ข้อข้องใจชนิดสำคัญนี้เมื่อปรากฏขึ้น ถ้าเราไม่สามารถแก้ไขตนเองได้ ต้องรีบไปหาครูบาอาจารย์ จะปล่อยให้หายโดยลำพังยอมเป็นไปไม่ได้ ผลปรากฏจากข้อข้องใจซึ่งไม่ยอมแก้ไขจากอาจารย์ อย่างน้อยก็เป็นคนเหอเรอหลงๆ ลืมๆ กลายเป็นคนบอๆ ไปอย่างมากถึงเป็นบ้าไปเลย ที่โลกให้นามว่าธรรมแตก โดยมากเกิดจากปัญหาข้อข้องใจซึ่งตนไม่รู้วิธีแก้ไขและไม่ยอมแก้ไข ปล่อยให้วนไปก็ปรากฏผลสองอย่างขึ้นมา ปัญหาดังกล่าวนี้ผมเคยเป็นในจิตของผมมาแล้ว จึงเรียนให้บรรดาท่านนักปฏิบัติทราบไว้พอเป็นแนวทาง

วันท่านอาจารย์มั่นมรณภาพได้เกิดความสลตสังเวชอย่างเต็มที่ จากความรู้สึกว่าหมดที่พึ่งทางใจแล้ว เพราะเวลานั้นใจก็ยังมีอะไรๆ อยู่และเป็นความรู้ที่ไม่ยอมจะเชื่ออุบายของใครง่าย ๆ ด้วย เมื่อชี้ไม่ถูกจุดสำคัญที่เรากำลังติดและพิจารณาอยู่ได้อย่างท่านอาจารย์มั่นเคยชี้ ซึ่งเคยได้รับผลจากท่านมาแล้ว ทั้งเป็นเวลาเร่งความเพียรอย่างเต็มที่

ด้วย ฉะนั้นเมื่อท่านอาจารย์มั่นมรณภาพแล้วจึงอยู่กับหมู่คณะไม่ติด คิดแต่จะอยู่คนเดียวเท่านั้น จึงพยายามหาที่อยู่โดยลำพังตนเอง และได้ตัดสินใจว่าจะอยู่คนเดียวจนกว่าปัญหาของหัวใจทุกชนิดจะสิ้นสุดลงจากใจโดยสิ้นเชิง จึงจะยอมรับและอยู่กับหมู่เพื่อนต่อไปตามโอกาสอันสมควร

เมื่อการมรณภาพของท่านอาจารย์มั่นผ่านไป เข้าไปกราบเท้าท่านนั่งรำพึงรำพันปลงความสลดใจสังเวช น้ำตาไหลนองอยู่ปลายเท้าท่านเกือบ ๒ ชั่วโมง พร้อมทั้งพิจารณาธรรมในใจของตน กับโอวาทที่ท่านอาจารย์ให้ความเมตตาอุทิศสำหรับสั่งสอนเรามาเป็นเวลา ๘ ปี ที่อาศัยอยู่กับท่าน การอยู่เป็นเวลานานถึงเพียงนี้ แม้คู่สามีภรรยาซึ่งเป็นที่ยกย่อง หรือลูกๆ ผู้เป็นที่รักของพ่อแม่อยู่ด้วยกัน ก็จะต้องมีข้อข้องใจต่อกันเป็นบางกาล แต่ท่านอาจารย์กับศิษย์ที่มาพึ่งร่มเงาของท่านเป็นเวลานานถึงเพียงนี้ ไม่เคยมีเรื่องใด ๆ เกิดขึ้น ยิ่งอยู่นานก็ยิ่งเป็นที่เคารพรักและเลื่อมใสหาประมาณมิได้ ท่านก็ได้จากเราและหมู่เพื่อนผู้หวังดีทั้งหลายไปเสียแล้วในวันนั้น

อนิจจา วต สุขขารา เรือนร่างของท่านนอนสงบนิ่งอยู่ด้วยอาการอันน่าเลื่อมใสและอาลัยยิ่งกว่าชีวิตจิตใจ ซึ่งสามารถสละแทนได้ด้วยความรักในท่าน กับเรือนร่างของเราที่นั่งสงบกายแต่ใจหวั่นไหวอยู่ด้วยความหมัดหวังและหมัดที่พึ่งต่อท่าน ผู้จะให้ความร่วมเย็นต่อไป ทั้งสองเรือนร่างนี้รวมลงในหลักธรรม คือ อนิจจา อันเดียวกัน ต่างก็เดินไปตามหลักธรรม คือ อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เกิดแล้วต้องตาย จะให้เป็นอื่นไปไม่ได้

ส่วนท่านอาจารย์มั่นท่านเดินแยกทางสมมุติทั้งหลายไปตามหลักธรรมบทว่า เตสํ วุปฺสโม สุโข ท่านตายในชาติที่นอนสงบให้ศิษย์ทั้งหลายปลงธรรมสังเวชชั่วขณะเท่านั้นต่อไปท่านจะไม่มาเป็นบ่อแห่งน้ำตาของลูกศิษย์เหมือนสมมุติทั่วๆ ไป เพราะจิตของท่านที่ขาดจากภพชาติเช่นเดียวกับหินที่หักขาดจากกันคนละชิ้น จะต่อให้ติดกันสนิทอีกไม่ได้ฉะนั้น ผมนั่งรำพึงอยู่ด้วยความหมัดหวัง และปัญหาทั้งหมดภายในใจที่เคยปลดเปลื้องกับท่าน บัดนี้เราจะไปปลดเปลื้องกับใคร และใครจะมารับปลดเปลื้องปัญหาของเราให้สิ้นซากไปได้เหมือนอย่างท่านอาจารย์มั่นไม่มีแล้ว เป็นกับตายก็มีเราคนเดียวเท่านั้น เช่นเดียวกับหม้อที่เคยรักษาโรคเราให้หายไม่รู้กี่ครั้ง ชีวิตเรอยู่กับหม้อคนเดียวเท่านั้น แต่หม้อผู้ให้ชีวิตเรามาประจำวันก็ได้สิ้นไปเสียแล้วในวันนี้ เราจึงกลายเป็นสัตว์ป่าเพราะหมดยารักษาโรคภายใน

เมื่อนั่งอาลัยอาวรณ์ถึงท่านด้วยความเคารพรักและเลื่อมใส พร้อมทั้งความหมัดหวังในท่านก็ได้อุบายต่าง ๆ ขึ้นมาในขณะนั้นว่า วิธีการสั่งสอนของท่านเวลามีชีวิตอยู่ท่าน

สั่งสอนอย่างไร ต้องจับเงื่อนไขนั้นแลมาเป็นครูสอน และท่านเคยย้ำว่าอย่างไร อย่าหนีจากรากฐานคือผู้รู้ภายในใจ เมื่อจิตมีความรู้แปลกๆ ซึ่งจะเกิดความเสียหาย ถ้าเราไม่สามารถพิจารณาความรู้ประเภทนั้นได้ ให้อ่อนจิตเข้าสู่ภายในเสีย อย่างไม่รู้ก็เสียหาย ท่านสอนอย่างนี้ก็จับเอาเงื่อนไขไว้ แล้วนำไปปฏิบัติต่อตนเองจนเต็มความสามารถ

ความจะเป็นผู้ใหญ่ย่อมเป็นมาจากผู้น้อย อย่างเราเห็นกันอยู่ทุกท่าน และต่างจะได้ผ่านไปเช่นเดียวกัน ความยากลำบากมีอยู่ด้วยกันทุกคน ทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อย ต้องผ่านทางสายนี้ด้วยกัน จะต้องผ่านทางลำบากซึ่งเป็นทางเดินเพื่อความเจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกทางธรรม ใครๆ ไม่เคยเป็นเศรษฐีมาด้วยความเกียจคร้านนอนอยู่เฉยๆ ต้องเป็นขึ้นเพราะความขยันซึ่งจะต้องยึดความลำบากเป็นเส้นทางเดิน เพราะความลำบากเพื่อผลที่มุ่งหวังโดยถูกต้องเป็นทางเดินของคนฉลาดและมั่งคั่งเดินกันเป็นประจำ แม้ทางธรรมก็ควรทราบไว้ว่า ความลำบากเป็นทางเดินของนักปราชญ์ทุกชั้น มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น

ในบทธรรมก็มีรับรองไว้ว่า **ทุกขสุสานนุตรํ สุขํ** คนมีสุขเพราะยึดความลำบากเป็นทางเดิน ทางทุกข์ก็มีบทธรรมอ้างไว้ว่า **สุขสุสานนุตรํ ทุกขํ** คนมีทุกข์เพราะยึดสุขเป็นทางเดิน ผู้มีความขยันหมั่นเพียรไม่ถือความลำบากเป็นอุปสรรค ฝึกหัดคิดค้นในสภาวะธรรมซึ่งมีอยู่รอบตัวไม่หยุดยั้ง ผู้นั้นก็จะเป็นคนประเภทที่ ๓ เรียกว่าประเภทที่ไม่ขอเกิดในโลกนี้อีกแล้ว จะกลายเป็นคนประเภท **เตสํ วุปสโม สุขो** ความระงับดับเชื้อแห่งความเกิดเป็นสังขารทุกประเภท เป็นความสุขปราศจากโลกามิสสิ่งก่อกวน และเป็นความสุขที่สมหวังโดยแท้จริง

ฉะนั้นขอให้ท่านนักปฏิบัติทุกท่านจงตระหนักใจในคนทั้ง ๓ ประเภทนี้ แล้วเลือกเฟ้นเอาเองว่า คนประเภทไหนที่เป็นประเภทที่เยี่ยมอยู่ในตัวของเรา ณ บัดนี้ เพราะเราทำได้ด้วยกันทุกคนโดยไม่ต้องกลัวตาย เพราะความเพียรเพื่อพ้นทุกข์ไปตามพระพุทธเจ้าไม่ใช่เพชฌฆาตจะรอกฆ่า หรือตัดศีรษะผู้พากเพียรในทางดี จงเป็นผู้อาจหาญต่ออุปสรรคเปลี่ยนแปลงตนจากเครื่องผูกพัน เรื่องความทุกข์ความลำบากซึ่งเป็นเงาของขันธุ์ที่ผู้มีขันธุ์จะต้องได้รับเป็นภาระด้วยกันทุกราย ใครจะมาโกหกกันไม่ได้ ต้องเป็นทุกข์ และกังวลเท่าที่ทราบกันอยู่ในขันธุ์ของตนๆ และควรจะทราบไว้ว่า ทั่วโลกต้องเป็นเช่นเดียวกับขันธุ์ของเราที่ครองตัวอยู่นี้ ฉะนั้นจงอย่าพากันทำความพอใจในความหมุนเวียน คือความเกิด แก่ เจ็บ ตาย จงเป็นผู้มีความไม่ประมาทเสมอ

ไม่ควรสงสัยในเรื่องเกิด เพราะเกิดกับตายท่านบอกว่าเป็นกองทุกข์โดยตรง เราอย่าสงสัยว่าจะเป็นดอกบัว อย่าสงสัยว่าจะเป็นข้าวต้มขนม และอย่าสงสัยว่าจะเป็น

อาหารคาวหวาน พอจะเป็นเครื่องรับประทานให้อิ่มหน้าสำราญ แท้จริงคือยาพิษนั่นเอง เป็นสิ่งล่อลวงผู้โง่เขลาทั้งเราและท่าน ให้มาเกิดและตายทับถมกันอยู่ในโลกกองทุกข์อันนี้ แต่ถ้าตายในความเป็นมนุษย์ก็ยังมีดี เพราะช่องที่จะให้เกิดขึ้นด้วยอำนาจแห่งกรรมที่ตนทำไว้เพราะความโง่ความหลงนั้นนับจำนวนไม่น้อย จึงไม่มีโอกาสจะทราบว่าการกรรมจะพาไปเกิดช่องไหน

ดังนั้นจงพากันเห็นภัยในความเกิดตาย ช้ำๆ ซากๆ ทั้งไม่แน่นอนด้วยว่าจะไปเกิดตายในกำเนิดอะไร ถ้าเป็นมนุษย์ที่เห็นและเป็นอยู่นี้ก็พอทำเนา กลัวจะไกลไปเป็นสัตว์ดิรัจฉานให้เขาฆ่าเขาตีจนบอบช้ำ ดำเขี้ยวหมัดทั้งร่าง นั้นมันสำคัญ ถ้าเหลือตายก็หายใจอยู่ด้วยความอกสั่นขวัญหาย ตัวตายก็ตายไป ตัวยังมีชีวิตอยู่ก็จิตสั่นใจหาย และมีความหวาดหวั่นต่อความตายอยู่ตลอดเวลา วันหนึ่งๆ ถูกใส่เข้าไปในแหล่งแห่งความตายเท่าไร ไม่จำเป็นต้องอธิบายให้มาก นั้นเป็นสัตว์ประเภทหนึ่งที่กำลังประมวลกองทุกข์มาพอทราบความเป็นไปของสัตว์โลก แล้วเกาะไต่บ้างพอจะเย็นถึงจิตใจ ผู้ครองชีวิตแต่ละชั้น

ชื่อว่านักปฏิบัติแล้วต้องคำนึงคำนวณรายได้รายเสีย รายดีรายชั่ว ซึ่งเกิดขึ้นจากชั้น วันหนึ่งคืนหนึ่งในรอบ ๒๔ ชั่วโมงที่เราไม่สบายใจ เพราะความเป็นกังวลอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่เพราะชั้นหรือ เพราะอะไรมาทำให้เราลำบากกังวล ยืน เดิน นั่ง นอนเพื่อชั้น รับประทานหรือฉันก็เพื่อชั้น และอาการเคลื่อนไหวทุกอย่างเพื่อชั้นทั้งนั้น ถ้าหาไม่ชั้นต้องแตกเพราะทุกข์บีบคั้น ที่ทำทั้งนี้ก็เพื่อเยียวยากันไปเล็กๆ น้อยๆ เมื่อทนไม่ไหวก็แตก นี่คือ ภารา หเว ปญจกฺขุณฺธา ชั้นทั้งห้าเป็นภาระอันหนักแท้

เพราะต้นไม้ใบหญ้าแผ่นดินหินเขาเราจะถือว่าเป็นของหนัก เขาก็อยู่ตามธรรมดาของตนๆ ไม่เคยมาทับถม หรือกดขี่บังคับให้เป็นภาระได้รับความลำบากกับเขา มีแต่ชั้นห้านี้เท่านั้นที่ทับถมกดขี่บังคับให้เราได้รับความทุกข์ลำบากทุกอาการเคลื่อนไหว นับแต่วันชั้นเริ่มก่อตัวขึ้นมา ต้องได้รับความทุกข์ร้อนด้วยการวิ่งเต้นชวนชวายนามาเพื่อชั้น นับว่าชั้นมีอำนาจมาก ทำให้โลกไหวไปตามทุกห่อหมกหญ้า จนถึงวันชั้นแตกทำลาย เรียกว่าพวกเราเป็นทาสของชั้นแต่วันเกิดจนถึงวันตาย

เมื่อสรุปความเรื่องชั้นแล้วก็ลงเอยกันที่ว่า บ่อแห่งความกังวล บ่อแห่งเรื่องทั้งหมด รวมอยู่ในชั้นเป็นผู้บัญชาการให้เป็นไปตามความต้องการของตน เมื่อเป็นเช่นนี้จะมีอะไรบ้างที่อิศรจรรยจากชั้นนี้ แม้ชั้นอื่น ๆ ที่เราจะไปรับเป็นภาระในชาติหน้าจากกำเนิดเกิดขึ้นมา มันก็ชั้นอันเกิดตายอันเดียวกัน จะเป็นนายเหนือศิระเราให้เป็นทุกข์

ไปกับเขาอีก ฉะนั้นจงพากันพิจารณาให้ชัดเจนด้วยปัญญา ชาติที่เราเคยเกิดมาก็ภพก็ชาติ ก็กัปก็กัลป์ จงถือเอาชาติปัจจุบันที่รู้ๆ เห็นๆ อยู่นี่เองเป็นเครื่องพิสูจน์ทบทวนดู ผู้ไม่ประมาทจะรู้ทั้งชั้นดีในอดีต ทั้งชั้นดีที่เป็นอนาคตอันจะปรากฏข้างหน้า ว่ามีลักษณะอันเดียวกับชั้นดีที่มีอยู่กับตัวเราในปัจจุบันนี้ ขอแต่บังคับใจให้อยู่ในกรอบแห่งไตรลักษณ์ ซึ่งมีอยู่ทั่วร่างกายและจิตใจตลอดเวลา แม้จิตจะมีความฟุ้งเพื่อเห่อเหิมสักเท่าไร ก็ทนต่อสติกับปัญญาอันประกอบด้วยองค์ความเพียรไปไม่ได้

เมื่อยังไม่คล่องแคล่วต้องบังคับใจกันต่อไป ถ้าสติปัญญามีกำลังพอทรงตัวได้แล้ว จะเหมือนความสว่างกับดวงไฟซึ่งปรากฏขึ้นพร้อมกัน เรื่องของสติกับปัญญาที่ได้ฝึกหัดมาจนเจริญไกล อยู่ที่ไหนก็เป็นสติเป็นปัญญา ไม่ใช่จะต้องบังคับใจกันไปตลอดเวลา เหมือนเด็กแรกเกิดยังไม่มีความสติปัญญาและกำลังช่วยตัวเอง ผู้ใหญ่ต้องช่วยเป็นภาระเลี้ยงดูทุกอย่าง จนกว่าเด็กจะมีความสามารถช่วยตัวเองได้กลายเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมา ผู้ใหญ่ซึ่งเคยให้ความดูแลเด็กก็หมดภาระไป เรื่องของสติกับปัญญาก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีกำลังสามารถขึ้นเป็นลำดับจากการอบรมเสมอ ไม่ลดละหรือปล่อยตามยถากรรม นับวันเจริญขึ้นโดยถ่ายเดียว จนกลายเป็นมหาสติมหาปัญญาถึงขั้นทำงานในหน้าที่ของตนโดยอัตโนมัติ ชื่อว่าสิ่งที่เคยเป็นข้าศึกต่อใจทุกๆ ประเภท จะถูกมหาสติมหาปัญญาสังหารจนหมดสิ้นไป ไม่มีอะไรเหลืออยู่ สิ่งที่เหลือ คือ พุทโธ ทั้งดวง ธัมโมก็เป็นของอัศจรรย์ขึ้นมาในขณะเดียวกัน เพราะอำนาจของมหาสติมหาปัญญา

ฉะนั้นขอให้นักปฏิบัติทุกท่านจงทำความพยายาม และจงเห็นภาระที่จะเป็นไปข้างหน้าเท่ากับภาระ คือ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่เป็นอยู่ในสัตว์และสังขาร ซึ่งประจักษ์กับเราอยู่ ณ บัดนี้ กับจะมากยิ่งขึ้นกว่านี้ไปอีกไม่ทราบว่าจะขนาดไหน จึงควรทำตนให้พ้นไปเสียได้ในชาตินี้โดยประจักษ์กับใจของเราเอง อยู่ที่ไหนก็สบายหมด ปัญหาเรื่องเกิด ๆ ตาย ๆ ไม่ต้องไปนึกถึงที่ไหน รู้อยู่กับใจที่บริสุทธิ์นี้เอง ขอให้บรรดาท่านผู้ฟังทั้งหลาย จงนำไปพิจารณาบำเพ็ญตนด้วยความมองอาจกล้าหาญต่อไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จุดหมายที่เราตั้งไว้ในคนประเภทที่ ๓ จะกลายเป็นเรื่องเราในวันหนึ่งข้างหน้าโดยไม่ต้องสงสัย ตามนัยแห่งธรรมที่ได้แสดงมาก็สมควรแก่เวลา ขอยุติลงเพียงนี้ เหว

www.Luangta.com or www.Luangta.or.th